

FEBRUÁR, BÖJTTELŐ HAVA

Február 2. Gyertyaszentelő Boldogasszony

(Mária tisztulásának napja, görögül Hypapanté, vagyis találkozás; amikor Jézust a Mózesi törvény szerint Mária bemutatja a templomban, ahol Simeon a kezébe veszi és a Világ Világának nevezi őt: az agg átadja helyét a gyermeknek!)

E napon két esemény is találkozik: Mária tisztulása és Jézus bemutatása a templomban. Szokás volt ugyanis, hogy a zsidó törvények szerint a szülés utáni negyvenedik napon az édesanya a templomba menjen, s ajándékba bárányt, vagy gerlepárt vigyen; másrészt ha fiúgyermeket szült (kivéve ha Lévi törzséből való volt) őt bemutassa a templomban és Istennek ajánlja, illetve jelképes pénzen magának kiváltsa. „Amikor elteltek a mózesi törvényben megszabott tisztulás napjai, Jeruzsálembé vitték, hogy bemutassák az Úrnak. Így parancsolja az Úr törvénye: „Minden elsőszülött fiúgyermek az Úrnak legyen szentelve.” Be akarták mutatni az Úr törvényében rendelt áldozatot is: „Egy pár gerlicét vagy két galambfiókát.” (Lk.2,22-24)

A szülés után negyven napig ugyanis tisztátalannak tartották az édesanyát; Mária, jóllehet teljesen tiszta volt, hiszen Jézus fogadásában nem ember, hanem maga Isten működött közre a Szentlélek által, mégis alávetette magát e törvénynek is – amint az Angyali üdvözetkor maga mondja: „Íme az Úr szolgálóleánya, legyen nekem a te igéd szerint” (Lk.1,38), most tetteivel vallja ugyanezt. Krisztushoz hasonlóan, aki szintén nem volt köteles magát a törvénynek alávetni, alázattal magára veszi a törvény igáját – Mária a leginkább hasonlatos ember Krisztushoz azért, hogy életében leginkább követi szent Fiát. Amint Jézus is, a Világ Királya rongyos istállóban születik, úgy Mária is, aki királyi vérből való, a szegények ajándékát, gerlepárt visz a templomba.

Az agg Simeon, aki töretlen hittel várta a Messiást és ezért neki Isten megígérte, hogy még életében meglátja a Megváltót, a templomba érkező Máriánál a Szentlélek adományaként felismeri Jézusban a Messiást: „Volt Jeruzsálemben egy Simeon nevű, igaz és istenfélő ember. Várta Izrael vigaszát és a Szentlélek lakott benne. Kinyilatkoztatást kapott a Szentlélektől, hogy nem hal meg, amíg meg nem látja az Úr Fölkentjét. A Lélek ösztönzésére a templomba ment. Mikor a gyermek Jézust bevitték szülei, hogy a törvény rendelkezése szerint tegyenek vele, karjába vette és e szavakkal áldotta az Istent: „Bocsásd el most szolgálodat, Uram szavaid szerint békességben, hiszen már látták szemeim az üdvösséget, amit minden nép számára rendeltél: világosságul a pogányok megvilágítására és dicsőségére népednek, Izraelnek.” Atyja és anyja csodálkozva hallgatták, amit mondott. Simeon áldotta őket és így szólt anyjához, Máriához: „Sokak romlására és föltámadására lesz ő Izraelben: jel, amelynek ellenszegülnek – s a te lelkedet is tőr járja át – hogy így megnyilvánuljon sok szív érzése.” (Lk.2,25-35)

A szabolcsi zsinat (1092) már a kötelező ünnepek közé sorolta. A régi rómaiak Mars anyjának tiszteletére minden ötödik esztendőben égő fáklyákkal és szövétnekekkel járták a határt e napon. A kereszténységben égő gyertyákkal kerülték a szentegyházat, néhol a határt is, ünnepeelve, hogy Mária „világos”: mentes a büntől; s ünnepelelték a gyertya példázatával is. A gyertya méhviasza Jézus tiszta teste; a viasz alatt való bél, az Ő ártatlan szent lelke, a tűz pedig, a világosság az Ő istensége. A szentelt gyertya már az ókeresztény korban Krisztus jelképe: magát fölemészti, hogy másoknak szolgálhasson, világítson. Jézus mondja: „Én vagyok a világ világossága. Aki engem követ, nem jár sötétben, hanem övé lesz az élet világossága.” (Jn.8,12)

Eleink hitében e szentséges napon az anyaföld, a Földanya „ébred föl” (ezért a gyertyás határkerülés). A Földanya pedig nem más, mint a földben lévő örök áldozat: növény-, és elhullott állati oszladék, humusz; s ezen anyaság ölében a napfényt őrző megszámlálhatatlan

kristályszemcse, a „gyermek” ilyenkor bocsátja ki (sugározza vissza) az őrzött fény melegét. Íme a földanya, a mi Boldogasszonyunk, a Mindenség templomában bemutatja a magzatát! De bemutatja fönt, az égi mezőn is, hiszen annak derűs kékje az Ő köpenye, s a kékben a gyermek, a Jézust idéző Nap ilyenkor már nemcsak fényében látványosan több, hanem melege is „*érzékeltetőbbé*” válik. Lelkünk Simeonja most kezébe veheti a gyermeket! Aminek (Akinék!) eddig „*csak*” reménye élt és növekedett bennünk – íme, tapasztalhatóvá, „*foghatóvá*” szépült.

A határjáró ember is gyertyával került a határt, s bemutatta áldozatát, aki karácsony szentséges éjszakáján benne született meg, benne vált nyilvánvalóvá. „*Ím, megőriztem Uram a karácsonykor nekem ajándékozott fényedet, és most bemutatom Őt a Te templomodban.*”

A szentelt gyertya egyike a legrégebbi szentelményeknek. A középkorban ezen a napon először a tüzet áldották meg, ennél gyújtották meg aztán a gyertyát. A félegyháziak a szentelt gyertyát „*máriagyertyának*” nevezik. Simeon és Anna a templomban bemutatott Jézust (akiről immár nemcsak hallottak, hanem meg is „*tapinthatták*”) a Világ Világának nevezte, ennek jelképe a szentelt gyertya, amely foganatos égiháború, villámlás, jégeső, és a gonosz kísértése ellen. Kevés olyan katolikus paraszthajlék akad, ahol manapság is még ne volna szentelt gyertya. Régebben a sublót-, vagy ládafiában tartották, vagy halványkék szalaggal átkötve a falra akasztották, némely helyen a szent sarok, a házi oltár éke volt. Főképpen vihar idején gyújtották meg s imádkoztak mellette, de égett vízkereszti házszentelésnél is.

Szegeden azt tartották, ha szenteléskor nem alszik el a gyertya, akkor jól mézelnek majd a méhek. Ezen a napon végigsöpörték a kaptárakat a kiszombori méhészek; asszonyaik pedig a szentelésből hazatérve a gyertyából egy csipetnyit a kilincsre tettek, hogy békesség legyen a háznál.

A hajdani szegediek különösen fontosnak tartották a hétszer (hét egymást követő esztendőben!) szentelt gyertyát, továbbá a „*kilencedes*”, vagyis kilenc kedden meggyújtott gyertya gonoszűző szerepét. Azt tartották, hogy a világ végén három napig sötétség lesz, csak a hétszer szentelt gyertya világít majd; ilyen gyertyát szoktak égetni Dombrádon a ravatalon fekvő halott mellett.

A gyertya alkalmas arra is, hogy megidézze a Szentháromságot: lángja a Teremtő Atya, méhviasza az érettünk emberré lett Isten, a Fiú, s bele az Atya és Fiú közös lelke: a Szentlélek. Palócvidéken azért kötik át a Mária ölet-ölelését jelentő világoskék szalaggal, mert az isteni hármasság befoglalója az Istenszülő Asszony, benne, általa válik érzékeltetővé, „*tapinthatóvá*” az értelmünkkel fölfoghatatlan.

Göcsejben a felpuffadt hasú beteg köldökére egy szál égő gyertyát helyeztek, s üvegpohárral leborították: elalvó lángja kiszívta a betegséget. Némelyek torokfájás ellen nyeltek belőle egy darabkát. A piricsei görögkatolikus gazdasszony a tehén ellésekor égő szentelt gyertyát vitt az istállóba. Tápén az új ház fundamentumába (alapjába) boldogasszonyi fűvet, szentelt gyertyát raktak és sót szórtak. A gyertyát a régi szegediek az épülő házba falazták. (Itt is gondolhatunk a régi emberáldozat kiváltására – ld. Kőműves Kelemenné) A privigyei szlovák néphit szerint a kisgyermek hamar megtanul beszélni, ha a szentelt gyertyából egy picinykét a nyelve alá tesznek.

A szentelt gyertya végigkíséri és oltalmazza a hívő embert egész életén át. Galgamentén és palócvidéken a padlás terén gondosan elkészített nászágy mellett lánán vagy szökrénykén ott égett a szenteltgyertya. Bácskai hagyomány szerint amíg a kereszteleetlen gyermek anyjával a „*boldogasszonyágyában*” fekszik, karjára vagy pólyájára olvasót kell kötni, s fejénél szenteltgyertyának kell égni, nehogy a „*pogánykát*” a gonoszok kicseréljék. Szülés és keresztelezés között szentelt gyertya világított éjjel-nappal abban a szobában, ahol a gyermekágyas asszony magzatával feküdt. Az „*egyházkelő*” (avatás) úgy történt, hogy a régi szegedi anya gyermekével, kezében égő gyertyát tartva körüljárta az oltárt. A régiségben a haldokló ember kezébe is égő szentelt gyertyát adtak: lámpással mehetett így a lélek az örök életnek menyegzőjébe. A hozzátartozók égő gyertyával körül is járták az ágyat,

„*megkerítették*”, elzárták a leselkedő gonosz elől. Fertővidék asszonyai szerint a gyertya fénye mutatja az utat a haldoklónak, füstje pedig távol tartja a gonoszt, s addig kerülnek gyertyafénnyel körül az ágyat, amíg a lélek el nem száll a testből – így segítve annak „*hazatalálását*”.

A mohácsi sokácok egy egész köteg gyertyát szentelnek, s minden esztendőben hozzátesznek még egyet. Odahaza egy szálát kihúznak, piros és fekete cérnával átkötik és meggyújtják; lángját a gyermek fejéhez tartják, fejfájás ellen. A bánáti bolgárok a szentelt gyertyák kötőszalagját gyermekeik ingébe fűzik betegség ellen. Vingán a bolgár fiúgyerekek nyakára, lányok hajába, vagy kezükre, ujjukra, továbbá csikók és bárányok nyakába kötik; nagyszombatig viselik, utána elégetik.

Régen a házban Gyertyaszentelő Boldogasszonykor a tüzet mindenütt eloltották és az új, megszentelt tűzzel gyújtották meg újra.

Ezen a napon jön ki a medve barlangjából, s ha árnyékát meglátja, visszamegy: hosszú lesz még a tél – a kemény, köves bent, a barlang lassan elereszti az életet.

Február 3. Balázs

(Püspök, a középkorban nagy tiszteletnek örvendett, napját legrégebb kalendáriumaink is számon tartják; legendáját hazánkban az Érdy-, és Debreczeni-kódex őrizte meg.)

Örményországban született és buzgó hitben nevelkedett. A káromkodókat megfeddte, a szegényeket istápolta, szüzességét őrizve Istennek szentelt életet élt olyannyira, hogy mikor a sebastei püspök meghalt, a nép egyhangúan Balázst választotta utódjául. Ám az üldözések idején, mikor Agricolaus helytartó a keresztények teljes kiirtását tűzte ki célul, nemcsak a papoktól, de egyenest Istentől kapott intést, s bár szeretett volna nyájával maradni, mégis a közeli Argeus hegyre menekült, s ott egy barlangban elrejtett, maga helyett néhány papot rendelve a hívek erősítésére. Itt imádkozott és közbenjárására a hívek inkább választották a válogatott kínzásokat és a halált is, de hitüket megtartották.

Míg Balázs a barlangban élt, Isten vadállatok segítségével táplálta őt: az erdő vadjai látták el élelemmel s nem távoztak addig, míg meg nem áldotta őket (hazai legendájában meg is gyógyítja a beteg állatokat.) Egyszer egy asszonynak elragadta disznáját a farkas – Balázs imádságára azonban visszavitte az asszonynak. Balázst barlangjában a betegek is felkeresték, s ő a kereszt jelével gyógyította őket. Ám egy vadászat alkalmával a helytartó emberei meglátták a barlangba tóduló rengeteg vadat, s nyomukban fellelték Balázs püspököt is; ő az elfogására küldött katonák elé sietett és készséggel átadta magát; de még a városba menet is az elé hozott betegeket a katonák szeme láttára meggyógyította. Majd börtönbe vettetett, ám a gyógyítást itt sem hagyta abba; így esett, hogy egy özvegyasszony fiát, ki halszálkát nyelt és megfulladni látszott, a kereszt jelével meggyógyította; az asszony később ajándékba gyertyát vitt neki – innen a szokás a torokbajokban Balázs segítségül hívása. A helytartó parancsára kegyetlenül megvesszőzték, de ő mindvégig megvallotta hitét Krisztusban; sőt, a helytartó szemébe vágta, hogy őt Istenétől hiába is igyekszik eltántorítani, minden erőfeszítése hasztalan. Erre húsát megszaggatták, majd a közeli tóba vetették; ám teste a vízből kiemelkedett, és Balázs úgy járt a tavon, mint más a szárazföldön – így hirdette Krisztust; végül fejét vették.

E napon történik a „*balázsolás*”, Balázs-áldás. Jászladányban „*torkoskodás*”, Dunántúlon „*toroknyomás*”, Sükösdön „*gudurázás*”. Balázs a torokbajok „*csodadoktora*”. Apátfalván, akiket a templomban megbalázsolnak, ők azoknak is megsimogatják a torkát, akik otthon maradtak, hogy nekik se fájjon (balázsolásnál a pap két egymáshoz kötött szentelt gyertyát X alakban keresztezve a hívő torkához érint). Honti gyerekek régebben nekivetkőzve a szobában Balázs táncát járták. Hercegszántó sokác asszonyai Balázs napján gyermekeik nyakába több, színes, összesodort szálát kötöttek, amit a szentelt gyertya viaszával is

megdörgöltek. A gyermekek torokgyík ellen viselték az első égzengésig, amikor azt meghallották, meghemperegtek a fűvön, majd leszakították a szálakat nyakukról.

Balázs a jószág, majd később a nyiladozni kezdő növényzet védőszentje. Az ünnepén megszentelt víz betegség és állatvész esetén volt fogatos.

Hazai fejlemény a Balázs-napi almaszentelés. Zalabaktán a szentelt almával a torokfájósokat füstölték meg. Szentsimon és Somodi népe a szentelt alma egy-egy szeletét torokfájás ellen nyelte; csutkáját, magját tűzre vetették. Mezőkövesden és Bélapátfalván a jószágnak is jutott a szentelményből. Városmiskén a jánosbor mellett a „*balázsbor*” is jeles szentelménynek számított.

A régi kanász a pásztorságot farkas ellen Szent Balázsnak adta. Balázs parancsol az ég madarainak: Algyő öreg szőlősgazdái szőlejük négy sarkában egy-egy vesszőt metszettek napjának hajnalán, és a négy szál vesszővel a birtokot „*napirányban*” (a nap látszó járásának irányában) körbejárták madárkár ellen.

Középkori egyházi hagyomány a „*balázsjárás*”. Ez az ostyahordozással és gergelyjárással együtt hozzátartozott az iskolamester alkalmi jövedelmeihez. A balázsolók Zobor vidékén ugrándoza köszöntöttek be a házakba, a szoba közepén tüzték le vasnyársukat, majd körbevették és daloltak; a szalonnával megtűzdelt nyárs körül táncoltak is. A háziak megvendégelték az ünneplőruhás, szalagos-bokrétás gyereksereget, s a tanító részére ajándékot adtak. A régiségben a néptanító a „*nemzet napszámosának*” számított, az állami jövedelme mindig szűkös volt, de tanítóját, akit a régi falu népe mesternek is tartott, bőkezűen eltartotta. „*Balázs vitézei*” pedig bakugrásokkal távoztak; átbucskáztak a küszöbön, hogy átváltozása legyen az újságot ígérő időnek is, így varázsolván a „*várvavártat*”.

Február 4. Veronika

(Legendabeli asszonyalak, a keresztúti ájtatosság hatodik állomásának szereplője.)

Apokrif hagyomány szerint a passió során az elgyötört Jézusnak kendőjét nyújtja, aki arcának verejtékét megtörli vele, s a kendőn rajta marad az Üdvözítő képmása – innen a név is, hiszen a latin „*vera icon*” hiteles képmást jelent (a névnek alakváltozata a Bereniké is. Az asszony neve eredetileg ugyanis Seraphina volt). E hagyomány szerint Veronika, aki Keresztelő János unokahúga volt, Szűz Máriával közeli kapcsolatban állott, gyakran vigasztalta őt; egy alkalommal – tartja a hagyomány – Rómába ment, s ott Tiberius lányát súlyos betegségből gyógyította meg azáltal, hogy a kendőt hozzá érintette. Később ezt Kelemen pápának ajándékozta – a kendőt a XX. század elején még a Vatikánban őrizték. Veronika aztán férjével, Amatorral (aki a hagyomány szerint azonos az evangéliumi Zakeussal) Franciaországba utazott és Soulac városában halt meg. Ereklýeit a bordeaux-i szent Szevér-templomban őrzik.

A Veronika-tisztelet a középkor végén bontakozik ki igazán. Veronika kendője hazánkban először Kisselyik keresztelőmedencéjén tűnik fel. A hajdani dunántúli parasztházak cserépből készült szenteltvíztartóján is ott látjuk a megmintázott Veronika-kendőt.

A kiszombori édesanyák Veronika napján vízben oldott tojásfehérjével mossák meg, majd törlik le kisgyermekük arcát, hogy az mindig szép tiszta legyen. Szilben úgy tartják, hogy Veronika az év leghidegebb napja.

A „*hiteles képmások*” közé tartozik a gvadalupei Szűzanya képmása és a torinói lepel is. Ezen „*hiteles képmások*” voltak az ikonográfia, a megjelenítés szabályozói; ők határozták meg a Jézus-, és Mária-ábrázolások mikéntjét, adtak formát megjelenítésüknek – hogy a megformázott kép a valóban hitelest, a „szent” képmást mindenkor híven kövesse.

A régiak Isten képmásának tartották az emberarcot, ezért elő nem fordulhatott – bármilyen oka is adódott –, hogy valakit arcul csaptak. Gyakran mondogatták fölmenőink „*úgy kupán váglak!*”, s kupától-bokáig el is náspángolták a csínytevőt, de az ember-hordozta Isten-

képet nem alázták meg. Az iskolában is a rendetlenkedő körmöst, tenyerest kapott, a rosszkedő fiúkat néha nádpálcával elfenekelte a tanító úr. Ludas Matyi is „*deresre húzást*” kap és ad-, a hivatalos büntetés is kíméli az emberben valósuló Isten-arcot. (Földi környezetünk Isten által kijelölt teremő nagyhatalmának, amely a közénkszületett – Jézust – idézi meg, minden gyermekrajzon – és a népművészetben is! – arca van; a Nap személyes, és mert szerepe okán módfelett tiszteljük, ezért műveltségünkben emberarca adatott!) A mai világban ha két embernek gondja van egymással, rögtön a másik arcába üt; de ebből sportot is űz (box); ha két asszony veszekszik, indulatában egyik a másik arcába kap; s a földön fekvő embernek is arcát üti-rúgja a se embert, se Istent nem ismerő erőszaktevő; de már a közénkszületett Isten arcát is meggyalázta az Istennek teljesen hátat fordító ember.

Veronika kendője, Dorottya fagyban viruló rózsájával és almájával együtt (ld. a következő névünnepet, Dorottyát, február 6-án) az egyre inkább megtapasztalhatóvá váló „*jézusi*” jelölője.

Február 6. Dorottya

(Ókeresztény szűz, vértanú; a négy „*Virgines Capiales*” egyike. †304)

Dorottya a kappadókiai Cezáreában született. Mikor a császár főtisztje a városba érkezett, látni akarta a nagyhírű szüzet és megparancsolta Dorottyának, hogy mutasson be áldozatot a bálványoknak. Dorottya pedig azzal felelt, hogy nem embernek, csak egyedül Istennek tartozik imádattal s a fenyegetésre pedig, hogy kegyetlen kínzásban lesz része, ha megtagadja a bálványoknak áldozást, úgy válaszolt: „*a földi kínok hamar elmúlnak, a pokol szenvedései pedig örökké tartanak*”. A főtiszt kínpadra vonatta, de Dorottya onnan is a mennyei dicsőséget hirdette méghozzá oly sikerrel, hogy kínozója hamar abbahagyta sanyargatását, nehogy a körülállók is keresztény hitre térítse lelkesítő szözatával. Dorottya ugyanis a mennyei boldogságról beszélt, jegyese, Krisztus országáról ahol örök tavasz van, és szebbnél szebb virágok nyílnak. A főtiszt ezután két hitehagyott asszonyra bízta a szüzet, nagy jutalmat ígérve nekik, ha Dorottyát eltérítik hitétől. Azonban Dorottya ékesszólására ők maguk tértek vissza Krisztus hitére, s mikor a főtiszt hívatta őket, bátran megvallották hitüket, s végül vértanúhalált haltak: büntetésül elégették őket. Ezután Dorottyát újra kínozni kezdték, testét megégették, arcát verték, ám ő egyre csak azt kérte kínozóitól, hogy iparkodjanak, s így ő hamarabb jusson szeretett Jézusához; végül lefejezték.

Bizonyos Teofil nevű ügyvéd gúnyosan mondta Dorottyának, hogy ugyan küldjön neki rózsát és almát. Dorottya még lefejezése előtt a hóhértól türelmet kért, s egy ott álló gyermeknek kendőbe kötve három rózsát és három almát adott át, kérve őt, hogy vigye Teofil ügyvédnek mondván, Dorottya ajándéka (más változatban az almát és rózsát angyal hozza Dorottyának). A gyermek el is vitte a kendőt s benne az ajándékot, Teofil pedig megtért (hiszen téli hidegben, februárban sehol sem teremhetett alma sem rózsza), később pedig hitéért vértanúságot szenvedett. Ilyenkor, az év ezen szakaszában van igazán telve az ember reménységgel, amikor még csak „*éppen*” megmutatta magát az újrateremő, ilyenkor hisszük igazán a „*majdant*”: a rózsát és az almát.

Az egyház Dorottya napján almát és virágot szokott szentelni (rosarum festum, rosarum dies). Dorottya tisztelete elterjedt az egész középkori Magyarországon. A XV. századi Dorottya-játékok megmozgatták a társadalmi közösségeket is: a játékokat rendszerint céhek, bányászok, diákok adták elő; Dorottya legendája ponyvaként is terjedt. A sümegi kegyhelyen máig számon tartott ünnep a névnapján megült „*Dorottya asszony búcsúja*”.

Ünnepe asszonyi dologtiltó nap volt. Nagybiccsen azt tartották, hogy ezen a napon nem jó varrni, mert az ember ujja megfájdul. A napján mosott ruha Szlankahermány szlovákjai szerint már a kerítésen megszárad. Szegváron azt tartották, hogy „*Ágota szorítja, Dorottya tágitja*”, Dorottya napján már engedni kezd az ágotai fagy. A szigetközi mondásban azonban

„Dorottya szorítja, Julika tágítja”; Kisújszálláson pedig „ha Dorottya szorítja, Zsuzsanna megtágítja”. A tágítás-szorítás a Vízöntő időszakának gyors, kiszámíthatatlan változásaira utal: egyszer fagy, aztán enged, majd újra fagy, s megint felenged az idő. Hamarosan, pár nap múlva, Mátyásnál „ha Mátyás napján fagy, negyven napig el nem hagy” – ám Dorottyánál az időjárás kiszámíthatatlan, ingadozó.

Február 14. Bálint

(Két itáliai ókeresztény szent a IV. századból, mindketten vértanúk; I. † 50 k., II. † 273.)

A Claudius császár idején élt Bálint áldozópapot magához hívatta az uralkodó, s a pogány Istenekről kérdezte. Bálint Jézus Krisztus Atyjáról beszélt neki, s oly ihletetten közvetítette Isten tanítását, hogy a császár már-már hajlott a keresztény hitre. Helytartója azonban a nép lázadásával fenyegette a császárt, aki végül átadta őt a helytartónak. Börtönbe vetették, s a bírót rávették, térítse el őt hitétől. Ám Bálint annak vak leánya szeme épségét Krisztus nevét segítségül hívva vissza adta, s a bíró egész házanépével megkeresztelkedett. A császár ismét elbizonytalanodott, ám a helytartó nyomására végül Bálintnak fejét vétette. A tiszteletére emelt templom elpusztult, azonban ereklyéi Róma több templomában megtalálhatók.

Julianus császár keresztényüldözése alatt élt Bálint püspök (226-273), a szegények nagy barátja. Egy alkalommal félmeztelen koldussal találkozott, s alsóruháját levéve neki adta. Hamarosan angyal hozta neki vissza ruháit azzal, hogy a koldus képében Jézusnak adta ruháit, s ezért nagy kegyelmekben lesz része. Számos súlyos beteget gyógyított meg, így a pogány Fontaus béna testvérét is, aki gyógyulása után kereszténnyé lett. Ezen Fontaus Rómába ment egy latint és görögöt tanító előkelőséghez, akinek fia hasonló nyavalyában szenvedett. A gazdag római a pogány bálványokat hívta segítségül. Fontaus elbeszélte neki testvére csodás gyógyulását, mire a római Kráton (így hívták az előkelő urat) követet küldött Bálintért, s kérte jöjjön el és gyógyítsa meg fiát. Bálint ígéretet tett, hogy meggyógyítja, ha az apa családjával megtér Krisztus hitére. Megérkezvén a gyermekkel együtt imádkozni kezdett, s a nyomorék gyermek egészséges lett; nemcsak az apa és családja, de annak tanítványai közül is számosan megtértek. Köztük volt a római helytartó, Placid fia is. Apja magához hívatta Bálintot, s meghallván Krisztus nevét, babonassággal vádolta őt, megostoroztatta és tömlöcbe vettette. Bálint azonban Istentől megerősítettvén imádkozott a betegekért, és hálát adott Istennek, hogy érte adhatja életét – végül lefejezték.

Bálint már középkori naptárainkban, misekönyveinkben előfordul, ünnepét őseink régóta számon tartották. Szepesbéla németjei karácsony estéjén kimentek arra a helyre, ahol hajdanában Szent Bálint temploma állott. Itt megmosdottak (a hóban), hogy a rontás egész esztendőn át elkerülje őket. Bálintot főleg a nyavalyatörösök és a lelkibetegek tisztelik. Márokon sem a család, sem a jószág nem eszik délig ünnepén; az öregek későn kelnek, addig az ágyban imádkoznak. Akit frász gyötört, megfogadta, hogy Bálint napját egész életén át megböjtöli. Gyermek helyett édesanyja tett fogadalmat, halála után a böjtöt a felnőtt, meggyógyult gyermek tovább folytatta (a XX. század vége felé a Galga mentén tapasztaltuk, hogy az édesanya Bálintnak tett fogadalma szerdára esett, s a gyermek azután minden szerdát megböjtölt). Hőgyész kőművesei e napon misére mentek, hogy Bálint oltalmazza meg őket a magas állványról való leszédüléstől.

Bálint napja általában a farsang, a tavaszvárás idejére esik. Hagonybarkóban (és sokhelyütt másutt is) úgy vélik, hogy e napon jön vissza a vadgalamb, jelezve a tavasz kezdetét. A szíliek szerint Bálint a verebek védőszentje, mert már nekik is kezd az idő kedvezni. Angliában is a madarak menyegzőjét tartják számon e napon, ezért szokás ilyenkor, hogy a szerelmesek egymásnak ajándékot küldenek – innen a mai Valentin-nap szokása. Németországban ugyanakkor szerencsétlen napnak számít.

A baranyai Feked németjei e napon nem fogják be a jószágot. Az eleki németek azon a napon, melyre Bálint esik, egész esztendőben nem ültetnek aprójószágot – reggelén a jószág itatóvizébe szenteltvizet csöppentenek. Mindszenti régi magyar hagyomány, hogy akár van, akár nincs ezen a napon hó, „csíkot” söpörnek, utat csinálnak az udvar azon részén ahova nem fér oda az aprójószág, de az ég madarai igen: ott őket etetik, hogy majd kitavaszdván a gyümölcsösben és a határban ne tegyenek kárt. Cserszegtomaj gazdái napfelkelte előtt megkerülik a birtokot, hogy a tolvajok és madarak majd távol maradjanak a szőlőtől. Balatongyörökön a szőlő négy sarkában tőkét metszenek. A régi ember nem irtotta ki a határban dézsmáló, vetésben, gyümölcsösben, szőlőben kártevő madarat, őt is Isten teremtményének tartotta; eszébe nem jutott, hogy Isten bármely létezőt is fölöslegesen teremtett volna és neki, az embernek joga lenne kiirtani azt. E Bálint napi madáretetéssel a gazda Teremtőjét kérte, hogy a madarak kártevésével kíméletesen próbálja meg őt.

Farsang

(„*Farsang farka*”, farsang utolsó három napja. Húsvét függvényében mozgó ünnep.)

Vízkereszt napjától hamvazószerdáig tartó váltakozó hosszúságú időszak. A vízkeresztet követő első hétfőnek „*regélő hétfő*” a hajdani neve. Megjelölése bizonyosan magába foglalta a nagy ivás, lakomázás, áldomás értelmét, de ezen túlmenően valószínűleg utal a szerencsés évkezdésre, a termékenységet, boldogságot biztosító jókivánságokra is, akárcsak a nyugatmagyarországi regölés. A vízkeresztet követő vasárnapok az Érdy-kódex szerint: „*első menyegzős, másod menyegzős, harmad menyegzős vasárnap*”, meg a többi, vagyis amikor az Egyház nem tiltja az esküvőket. A pap ilyenkor hirdette ki a szöszékről a házasulandókat. Ha farsang vége nem hozott esküvőt, akkor farsang vasárnapon ordenáré álesküvőt rögtönöztek a multság színhelyén.

A farsangvégi esküvők hozták az új pár első összefekvését a padlásterén („*Istenhez közel*”), de utána bármennyire is kívánták az egymásnak adható testi örömet, húsvét hétfőig meg kellett tartóztatni magukat. A Halak, a halál, az áldozat időszakában beavatódtak az áldozat legteljesebbjébe, hiszen a régi ember gondolkodásában az esküvő a halál első grádicsát adta, attól kezdve a földbe vetett (vagy földre esett mag) példájára áldozatra adták magukat a születendő gyerekek sokaságáért.

A lakodalmak, a háromnapos vigadalom általában hétfőn vagy szerdán kezdődött. A régiségben a legtöbb lakodalmat farsang végén tartották. Valamikor a szombat estétől húshagyókedd éjfélig tartó időszakot nevezték „*farsang farkának*”, a hét hátralevő részének „*csonkahét*” volt a neve. Húshagyót néhol „*sonkahagyonak*” is mondták, a hamvazószerda vidékenként más-más megnevezést kaphatott: „*hamvas böjtfő*”, „*böjtfakadó*”, de ezek közül valóban népi eredetű csak a „*száraz*” és „*fogöblítő szerda*” elnevezés. Csütörtöknek pedig „*csonka-, zabáló-, torkos-, dobzódó*” volt a neve, mert akkor felfüggesztették a böjtöt, hogy a farsangi maradék elfogyjon. A farsang farkát előző „*kövért csütörtök*” sonka- és kocsonyafőző, száraztészta-sütő nap volt, de estefelé már látogatónap is. Egyes vidékeken ezen a napon kilencszer jól kellett lakni kocsonyából vagy frissen kisült tepertőből. Az ember, vágyakozását elégitendő egész esztendőben szívesen lépné át a törvény-szabta határt, s lenne mértékét vesztett a testnek hízalgő, „*gyönyörös*” javakban. S e napon ki-ki tapasztalhatta, hogy a törvény „*fölfüggesztése*” hova vezet; ki-ki tapasztalhatta, hogy arca, a kép, amit Teremtő Ura saját képmására formált, ami rajta-általa isteni, miképpen torzul el, miképpen válik önmaga számára is idegenné, undorítóvá.

Éjfélről szombat estig szünetet tartottak, akkor azonban megkezdődött a farsangolás, méghozzá annak a palack bornak a kiadásával, amelyet az elmúlt évi avatáskor a legények a kocsmá földjébe ástak. Ettől kezdve hamvazóig evés-ivás, móka, alakoskodás, tánc következett; tobzódás mindabban, ami „*zsirossá*” teszi az ember testét-lelkét. Az általános

farsangi lakmározás különféle fajtái voltak a vasárnapon vagy kedden tartott „kanivók”, csütörtökön pedig az „asszonyok ivója”. Amazt a gazdák, emezt pedig az asszonyok tartották – a kocsmában. Mindkettő példája a falusi nép közt bizonyos termésvarázsló alkalmakkor és jeles napokon még ma is élő, nemek szerint elkülönülő férfias vagy asszonyi szokásoknak. Gonoszűző, tisztulató adó, termésvarázsló a farsang farkának valahány szokása. Ilyen a zajos kongózás, hajnalozás, az állakodalom, a hamis bíróság, a tréfás temetés, amely a falu bűneinek eltemetésével együtt a tél „elhintolása” is; de ilyen a „turizás”, „sardózás”, a „turka”, a busó- és kuka(dőre)-járás is. A maszkos disznótori és mulatságbeli alakoskodás „főszereplője” a bakkecske volt.

Régen ide tartozott a legény- és lányavatás kemény próbája is; de a fiatalasszonyok és lányok életvesszővel való megütögetése és az állatok „zabáltatása”, körülfüstölése csakúgy. A hajdanvolt farsangokon „elszabadult a pokol”, a régi törvényt szüntették meg, hogy a negyvenhat napos bűnbánat majd az újat, a tisztát hozhassa.

A „pokol elszabadulását” különösen a bűnbak-játék szolgálta farsang keddjén. Ekkor a közösség leggyámoltalanabb legényét nevezték ki a multság színterén bűnbaknak. Mindenki reá – a tulajdonsága okán alig-vétkezőre – szórta, méghozzá kéjjel, a saját „szennyét”. S a „hamisbíróság” halálos ítéletét követően az alkalmi hóhér cserépfazék-maszkot ütött szét az elítélt feje fölött. A cserépfazekat tartó két alakoskodó „zsandár” pedig a „halálba küldött” lábát húzta el. Miután a földön fekvőt koszos lepedővel leterítették, nyivákolva, nemi szerve helyén kukoricacsutkát tapogatva siratták el a lányok és asszonyok. Azután trágyahordó saroglyán vitték végig maskara-pap vezette mocskos temetési óbégatással a falun; s a határban hóval, vagy trágyával takarták be...

Mióta bűnbe esett az ember, azóta teszi családban, munkahelyen, a társadalom kisebb-nagyobb egységében a bűnbak-játékot. A középkori Európában ezek tolongtak egy-egy boszorkányégetésen: gyermek, felnőtt, öreg, s mindkét nemű. És szinte minden alkalommal a „jó arcú” volt a bűnbak, s az ma is. Hiszen a bűnbeesett a nálánál jobbat nehezen viseli el; ezért nem tudta elviselni a közénkszületett, az érettünk emberré lett Isten arcát sem.

E farsangi játékban ki-ki átélhette a „feszítsd meg őt!” kiáltók szerepét; ki-ki magában és maga körül mocskossá téve minden szépet-szentet, önmaga bujkáló tulajdonságát megismerve, átélve, megtapasztalva azt – kihányhatta magából a rosszat; előkészülhetett a hamvazószerda hozta tisztulatra.

Eleink az esztendő körében – amikor annak szüksége érett! – egyszer farsangoltak; mi, maiak – tisztelet az eltűnőben levő kivételnek – az egész esztendőt farsanggá tettük.